

DYNAMIKA ZMĚN OSOBNOSTI MLADISTVÉHO DELIKVENTA V UPLYNULÝCH 30 LETECH A JEJICH DŮSLEDKY PRO TEORII A PRAXI SEKUNDÁRNÍ PREVENCE KRIMINALITY MLÁDEŽE

MIROSLAV TAMCHYNA

Výzkumná forenzně psychologická studie zachycuje období téměř čtyř desetiletí trvajícího longitudinálního výzkumu osobnosti mladistvých delikventů postupně se nalézajících ve výkonu trestu, resp. trestního opatření od konce 70. let 20. stol. až po první dekádu 21. stol. Podává ucelený obraz osobnosti mladistvého pachatele odvozený z výsledků analýzy anamnéz na základě sociodemografických dat a analýz trestné činnosti zjišťovaných u jednotlivých výzkumných souborů zachycující období konce 70. let (1979) konce 80. let (1989), 1. poloviny 90. let (1994) a poloviny první dekády 21. stol. (2005). Výzkumný materiál umožňuje analýzu a komparaci jednak mezi soubory v rámci jednotlivých výzkumů (mladiství delikventi versus mladiství nedelikventi – uční a studenti), jednak mezi všemi soubory celého výzkumu mezi sebou navzájem, složenými ze 4 souborů mladistvých delikventů tvořených 369 osobami a nedelikventů tvořených 234 osobami. Celkově tak celý výzkumný soubor představuje 603 probandů porovnávaných v sociologicky a sociálně psychologicky pozoruhodných a neopakovatelných sociálně dějinných dobových kontextech. Zde předkládané výsledky výzkumu osobnosti jsou pouze dílčí součástí podkladů širšího výzkumu penologické problematiky, týkající se úzce odborné problematiky klasifikace a vnitřní diferenciacie mladistvých i dospělých odsouzených detailně popsané a souhrnně rozvedené v rigorozní práci (FF UK Praha, 2006).

Klíčová slova: Forenzní a penitenciární psychologie, penologie, kriminologie, delikvence mladistvých, deprivace osobnosti, klasifikace a vnitřní diferenciacie.

Hlavním cílem této práce je podat ve světle starších i nových forenzně psychologických výzkumů souvislý a kontinuální přehled dlouhodobého vývoje a trendů *změn osobnosti* mladistvého pachatele trestné činnosti. Popis změn osobnosti nejlépe vynikne nejen na základě komparace souborů respondentů v různých neopakovatelných dobových kontextech, ale též s přihlédnutím k věkovým zvláštnostem. Současní mladiství odsouzení ve výkonu trestu, kteří představují dnešní kriminální dorost, se totiž poměrně výrazně *odlišují* jak od dřívějších populací mladistvých, tak i od stávající starší populace dospělých odsouzených vězňů. K tomuto závěru vedou předkládané výsledky dlouhodobě prováděných výzkumů, které jsou předmětem této odborné stati.

Ke zjištění obrazu osobnosti delikventního mladistvého byly využity výsledky longitudinálních výzkumů osobnosti mladistvého pachatele trestné činnosti, přičemž se vždy jednalo o mladistvé odsouzené muže nalézající se ve výkonu trestu odnětí svobody. První takový výzkum byl proveden již roku 1979 v dnes už neexistujícím NVÚ Libkovic, čili Nápravně výchovném ústavu pro mladistvé v Libkovicích u Mostu (Křenek 1980). Přestože tento výzkum tématicky bezprostředně s dalšími výzkumy nesouvisí, má s nimi

společně především to, že v něm byl použit anamnestický sociodemografický dotazník a že byl proveden detailní rozbor trestné činnosti zkoumaných mladistvých. Tato okolnost byla podstatná, protože byla prvotní inspirací a východiskem pro realizaci dalších *srovnávacích výzkumů* dané populace. Výsledná data tohoto socio-demografického šetření a rozbor trestné činnosti byla vzata (se souhlasem autora) za komparační základ dalších tří postupně provedených výzkumů. První z nich byl proveden s odstupem 10 let v roce 1989 (Tamchyna 1990). Po zrušení NVÚ Libkovic v roce 1990 byli mladiství dislokováni do Věznice Všehrdu, jež byla nově určena pro mladistvé odsouzené muže, vedle stávající Věznice pro mladistvé v Opavě. Další dva výzkumy, které byly provedeny v letech 1994 a 2005 (Tamchyna 1994; 2006) proběhly ve všehrdské věznici. Vedle souboru delinkventů byly zároveň vždy vyšetřeny dvě kontrolní skupiny mladistvých nedelinkventů, jakožto jejich vrstevníků. Jednalo se jednak o skupiny učňů, jednak studentů, a to vždy ve stejných lokalitách ve školských zařízeních (SOU Meziboří a SPŠ Most). Výsledky sloužily k zajištění porovnání delinkventní a nedelinkventní populace ve sledovaných ukazatelích.

Ve všech případech bylo metodologicky postupováno zcela *identicky* s prvním výzkumem, včetně provedení kontrolních vzorků nedelinkventů. Tím se v průběhu let podařilo soustředit materiál pro srovnávání jednak mezi soubory v rámci jednotlivých výzkumů (mladiství delinkventi versus nedelinkventi – učni a studenti) a jednak mezi všemi soubory celého výzkumu navzájem, a to v pozoruhodných a neopakovatelných dobových kontextech.

Vedle toho byl proveden ještě jeden dodatečný rozbor skladby trestné činnosti, a sice u všech 62 mladistvých, nalézajících se k datu 22. 4. 2008 ve Věznici Všehrdu. U tohoto vzorku už nebyl proveden ani anamnestický dotazník, ani k němu nebyly vyšetřeny kontrolní vzorky z řad nedelinkventů, jak tomu bylo v předchozích čtyřech výzkumných souborech.

Celkový počet probandů se tak posléze rozrostl na 431 delikventů. S dalšími 234 anamnesticky šetřenými nedelikventy představuje celkový soubor 665 respondentů sledovaných srovnatelným způsobem v sociodemografických datech v průběhu uplynulých třiceti let v období 1979–2009.

V tomto příspěvku je podána charakteristika celého, postupně získávaného souboru populace mladistvých *delikventů i nedelikventů* a vysvětleny cíle, východiska, způsob výběru osob, podmínky, metody a širší okolnosti realizace těchto výzkumů. Cíl výzkumů byl vždy v zásadě dvojitý: primárně dlouhodobější řešení otázek vnitřní diferenciací u mladistvých, později i u dospělých odsouzených. Přesněji řečeno, u dospělých odsouzených ve VTOS po roce 1989 od 90. let 20. století (zvláště kategorie tzv. mladých dospělých). Předmětem zájmu byla na prvním místě *osobnost mladistvého*, posuzovaná především z hlediska *sociodemografických dat* (tvrdých dat), jako klíčového východiska pro zkoumání problematiky klasifikace a vnitřní diferenciací, jež byly z popisu osobnosti víceméně vyvozované. Provedené výzkumy *skladby trestné činnosti* u mladistvých, později též u dospělých odsouzených (zde neuvedených), sloužily spolu s komparací a analýzou řady rozmanitých dosavadních modelů vnitřní diferenciací (Tamchyna, 1994) k formulování psychologicky koncipované a z osobnosti odvozované klasifikace a vnitřní diferenciací.

Všechny čtyři výzkumy provedené na konci sedmdesátých, na konci osmdesátých, a v polovině devadesátých let 20. století a následně v polovině první dekády 21. století umožňují provést longitudinální srovnávací studii v intencích těch dat, která byla

předmětem zjišťování v prvním z těchto výzkumů. Vyhodnocení a interpretace získaných dat má dva hlavní aspekty. Předně je zapotřebí s vědomím celospolečenských změn výsledky komparace hodnotit s jistou obezřetností. Na druhé straně právě okolnost, že každý výzkum byl vždy proveden v jedné *dekádě* uplynulých 30 let, dává tomuto srovnání sociologicky zajímavý rozměr, neboť každé desetiletí se vyznačovalo svými specifiky, neopakovatelnou společenskou atmosférou a kulturně politickými kontexty.

Jiná byla potlačující dusivá atmosféra normalizace konce sedmdesátých let 20. století, jiná byla pragmatičtější, zformalizovaná a uvolněnější léta osmdesátá, kdy snad již nikdo nebral vážně proklamovaná dogmata, a zcela nová byla situace počátku let devadesátých s nově nabytou volností a porevoluční euforií, podnikatelským boomem, nevědomostí a bezstarostností na straně jedné a souběžným masivním přerozdělováním majetku spolu s bezbřehým pragmatismem, mravním a právním nihilismem staronového establishmentu na straně druhé. A konečně atmosféra první poloviny první dekády 21. století nesoucí se již v duchu uvědomované skepse, zklamání a vystřízlivění, nastupující deziluze, rychle pokračující stratifikace společnosti, provázené novými fenomény zbohatlictví, chudoby, nezaměstnanosti, jakož i nebývalého vzrůstu zločinnosti od prvopočátku nového společenského uspořádání. Na pozadí těchto okolností je tak možno v širších souvislostech přistupovat i ke zkoumání fenoménu rostoucí delinkvence dětí, mladistvých a mladých dospělých, osobnosti delinkventa, možností resocializace, jakož i hledání nových cest při prověřování principů výchovy, volby postupů a cílů odpovídajících nově vzniklým podmínkám a tedy změněným novým požadavkům a úkolům na úseku sekundární prevence.

Jak již v úvodu předesláno, byl z důvodu srovnatelnosti výsledků zvolen vždy zcela stejný postup i metody jako při prvním výzkumu, a byl důsledně zachovávan. Ve všech 4 průzkumech byli mladiství rozděleni podle *druhu* trestné činnosti, za kterou byli odsouzeni k nepodmíněnému trestu.

Na základě těchto kritérií byl každý vzorek rozdělen do 4 podskupin:

1. Násilná trestná činnost
2. Majetková trestná činnost
3. Sexuálně motivovaná trestná činnost
4. Trestná činnost v souvislosti s návykovými látkami

V takto vzniklých podskupinách, jež v souhrnu představovaly všechny mladistvé v ústavu k určitému datu, byl náhodným výběrem (každý sudý) sestaven soubor mladistvých, který měl být vyšetřen. U prvního výzkumu v roce 1979 byl získán soubor 92 mladistvých. Druhý navazující výzkum s odstupem deseti let v roce 1989, přičemž bylo vyšetřeno 102 mladistvých odsouzených. Oba byly realizovány v NVÚ pro mladistvé Libkovic, další dva ve Věznici Všehrdy, kam byli mladiství po zrušení předchozího ústavu přemístěni. Problém vznikl u obou následujících výzkumů. V roce 1994 byl totiž celkový stav mladistvých v ústavu 113 osob, z toho bylo 10 mimo věznici. Vzhledem k nižšímu počtu mladistvých ve výkonu trestu nebylo možno provést náhodný výběr, protože soubor by byl málo početný, nebyla by zajištěna vyrovnanost souborů. Proto byl vyšetřen soubor 103 respondentů, to znamená, všichni přítomní ve věznici. Stejný postup následoval v roce 2005, kdy rovněž byli vyšetřeni všichni přítomní ve věznici v počtu 62 osob. Všechny 4 vzorky tvoří soubor o celkovém počtu 369 respondentů. Mladiství delinkventi byli vyšetřeni pomocí metod *anamnestického interview* s využitím *anamnestického dotazníku*. Tento dotazník byl shodný s dotazníkem pro kontrolní vzorky

nedelinkventů (sestávajících ze skupiny učňů a skupiny studentů) a dále pomocí obsahové analýzy reedukačních (osobních) karet, které obsahují poznatky psychologa, sociální pracovnice, pedagoga, vychovatele, ale především tvrdá data. Kvantifikovatelné údaje byly převedeny do procent, aby bylo možno porovnat výsledky.

Srovnatelné u všech vzorků jsou následující položky:

- charakteristika rodiny,
- ústavní výchova,
- rodinný stav,
- dosažené vzdělání,
- přestupky během školní docházky,
- závislost na alkoholu,
- závislost na drogách,
- nikotinismus,
- neurotické symptomy,
- pokusy o sebepoškození a sebevraždu,
- tetováž,
- léčení v psychiatrické léčebně,
- sexualita.

Skladbu trestné činnosti mladistvých vyjádřenou procentuelně u všech čtyř souborů ukazuje následující tabulka.

Tabulka 1 *Skladba trestných činů mladistvých delinkventů*

	1979	1989	1994	2005
A) Násilné delikty	28,3	40,2	45,6	75,81
B) Majetkové delikty	35,9	50,0	47,6	16,13
C) Sexuální delikty	14,1	7,8	4,9	4,84
D) Delikty v souvislosti s toxikomanií	21,7	2,0	1,9	3,22

Při rozboru skladby trestné činnosti je zřejmé, že mezi jednotlivými soubory existují značné rozdíly. Shodně převažuje majetková kriminalita s výjimkou posledního průzkumu v roce 2005, kde výrazně převládla násilná kriminalita, která je však rovněž majetkově motivovaná. Oproti roku 1979, to znamená s odstupem deseti let, však majetková trestná činnost výrazně vzrostla již v roce 1989 a v roce 1994 se tento trend na vysoké

Tabulka 2 *Rozložení souboru podle procentuálního počtu deliktů*

Rok	Počet trestných činů, pro něž byl mladistvý odsouzen							
	1	2	3	4	5	6	7	8
1989	43,13	28,40	17,64	6,86	0,98	2,94	–	–
1994	23,30	36,89	26,21	10,68	1,94	0,97	–	–
2005	20,96	16,13	17,74	24,19	9,67	9,67	–	1,61

úrovni stabilizoval. Ve skutečnosti je majetková kriminalita ve všech vzorcích (pomíne-li latentní trestnou činnost) ještě vyšší, jelikož údaje v tabulce vyjadřují jen tu trestnou činnost, pro niž byli odsouzeni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Podrobnějším rozbořením dojdeme k dalším údajům.

Předně, mladiství jsou jen v menšině případů odsouzeni pouze za 1 trestný čin. Zpravidla je to více deliktů, často různorodé povahy. Tuto skutečnost vyjadřuje tabulka 2.

Z tabulky vidíme, že zatímco v roce 1989 bylo odsouzeno pouze 43,13 % mladistvých za 1 delikt, pak v roce 1994 již jen 23,3 % a v roce 2005 dokonce pouhých 20,96 %. Naopak lze zaznamenat zřetelnou tendenci k zvýšení počtu deliktů, pro něž byl mladistvý odsouzen. U vzorku z roku 1989 nejvyšší procentuelní zastoupení bylo u 1 deliktu (43,13 %), u vzorku z roku 1994 u 2 deliktů (36,89 %), u vzorku z roku 2005 u 4 deliktů (24,19 %). U dodatečného vzorku z roku 2008 bylo nejvyšší procentuelní zastoupení u 1 deliktu (35,5 %).

Na prvním místě stojí v současné době *násilná* trestná činnost, zatímco ve třech předchozích průzkumech stála na místě druhém. Měla ovšem trvale vzestupný trend, ve srovnání se vzorkem z roku 1979 zastoupeného 28,3 % se vyhoupla na rekordních 75,8 % v roce 2005 a poprvé tak převýšila čistě majetkovou trestnou činnost, která dominovala u všech předchozích vzorků. Také u nejnovějšího dodatečného vzorku z roku 2008 představuje 75,8 % a stav je tudíž zcela konstantní.

V souvislosti s *analýzami trestné činnosti* se nelze obejít bez stručného historického exkursu, dotýkající se samotného *pojetí trestného činu* a označení jednotlivých skutkových podstat, avšak samo sebou nejenom pouze pro samotné rozdíly v číslech paragrafů označujících jednotlivé trestné činy, ale zejména pro úzkou souvislost a *provázanost* trestního zákona a zákona o výkonu trestu, vzhledem k *osobnosti pachatele trestné činnosti* a při uplatňování penitenciárních postupů i posuzování jejich účinnosti.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění zákona č. 306/2009 Sb. provádějícího změnu trestního zákona s účinností od 1. 1. 2010, obsahuje stejná čísla paragrafů, ta však označují jiné skutkové podstaty, než předchozí trestní zákon č. 140/1969 Sb., tudíž s předchozími čísly paragrafů nesouvisí. Tak např. trestný čin loupež, dříve § 234, je nyní § 173, dřívější trestný čin pod § 247 se nyní nalézá pod § 205 atd.

Podrobnějším rozbořením násilné trestné činnosti lze u vzorku z roku 1989 stanovit toto pořadí: § 234 tr. zák. loupež, § 235 tr. zák. vydírání, § 221 tr. zák. ublížení na zdraví. U vzorku z roku 1994 bylo toto pořadí: § 234 tr. zák. loupež, § 221 tr. zák. ublížení na zdraví, § 235 tr. zák. vydírání. U posledního vzorku z roku 2005 bylo zjištěno toto pořadí: § 234 tr. zák. loupež, § 221 a 222 tr. zák. ublížení na zdraví a těžká újma na zdraví, a § 219 tr. zák. vražda. Celkově převažuje loupež, ostatní delikty jsou zastoupeny nepoměrně méně. Např. u vzorku z roku 1994 je loupež zastoupena 60,9 %, u současného vzorku dokonce 77,4 %. Trestný čin vraždy, byl z 9 případů ve 4 případech spáchán ze zistných pohnutek a tedy v kombinaci s majetkovou trestnou činností. U dodatečného vzorku z roku 2008 stojí pořadí takto: § 234 loupež, § 219 vražda, § 221, 222 tr. zák. ublížení na zdraví a těžká újma na zdraví, přičemž procentuelní zastoupení tr. činu podle § 234 loupež bylo zjištěno 56,45 %.

Pokud jde o *majetkovou* trestnou činnost, často se stává, že mladiství jsou již v dřívější době pro ni podmíněně odsouzeni, a to i několikrát. Na 1 mladistvého ve vzorku z roku 1989 připadá 1,6 deliktů majetkové povahy, u vzorku z roku 1994 pak 1,3. U vzorku z roku 2005 je to rovněž 1,3 %, stejně jako u dodatečného vzorku z roku 2008. Z různých

druhů majetkové trestné činnosti převažuje u vzorku roku 1989 toto pořadí deliktů: § 247 tr. zák. krádež, § 132 tr. zák. rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví (zrušen), § 209 tr. zák. neoprávněné užívání cizího motorového vozidla (zrušen). U vzorku z roku 1994 převažuje toto pořadí deliktů: § 247 tr. zák. krádež, § 257 tr. zák. poškozování cizí věci, § 249 tr. zák. neoprávněné užívání cizí věci. U posledního vzorku z roku 2005 převažuje následující pořadí: § 247 tr. zák. krádež, § 257 tr. zák. poškozování cizí věci, § 249 tr. zák. neoprávněné užívání cizí věci. U dodatečného vzorku z roku 2008 je pořadí deliktů následující: § 247 tr. zák. krádež, § 249 tr. zák. neoprávněné užívání cizí věci, § 257 tr. zák. poškozování cizí věci. Je evidentní, že typicky zcela převažuje krádež prostá, specifickým deliktem mladistvých jsou krádeže aut, § 257 tr. zák. se zpravidla týká aut, § 249 tr. zák. je analogický zrušenému § 209a tr. zák. a týká se výhradně aut. U mladistvých v případě krádeží vozidel vlastně nejde v pravém slova smyslu přesně o krádež, protože mladiství po svezení a případném poškození vůz opustí.

Sexuálně motivovaná trestná činnost ještě poměrně výrazně zastoupená ve vzorku z roku 1979 postupně poklesla z původních 14,1 %, přes 7,9 % v roce 1989, až na 4,9 % v roce 1994 a 4,8 % v roce 2005. U dodatečného vzorku z roku 2008 představovala nepatrných 1,61 %, a to § 241 tr. zák. znásilnění, navíc v kombinaci s § 247 tr. zák. krádeží. Ve vzorku z roku 1989 se jednalo vždy o § 241 tr. zák. znásilnění. Ve vzorku z roku 1994 bylo z 5 deliktů 3× znásilnění (v kombinaci s loupežemi 2× a krádeží 1×), 2 případy se týkaly pohlavního zneužívání (opět v kombinaci s krádeží a loupeží). Ve vzorku pořizovaném v roce 2005 bylo 1× znásilnění, pohlavní zneužívání 3×, přičemž 1× v kombinaci s násilnou trestnou činností a majetkovou trestnou činností, a 1× v kombinaci s majetkovou trestnou činností.

Trestné činy spáchané pod vlivem nebo v souvislosti s *toxikomanií* se z původních 21,7 % u vzorku z roku 1979 snížily na 2 % v roce 1989 a 1,9 % v roce 1994 s nevelkým navýšením v roce 2005 na 3,2 %. U dodatečného vzorku v roce 2008 představovaly rovněž 3,2 %.

Skladba trestné činnosti se u mladistvých nalézajících se ve výkonu trestu postupně mění. Převažující motivace spáchaných trestných činů je, stejně jako dříve, majetkového charakteru, avšak výrazně se změnil způsob provedení, který charakterizuje první generaci mladistvých v nových společenských poměrech. Velká *změna* je však v tom, že nově prvně převážila násilná trestná činnost, pro niž jsou mladiství odsuzováni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, nad čistě majetkovou kriminalitou. Spáchané delikty jsou nezdědky vedeny požitkem z agrese, která se stává samostatným motivem, na pozadí zisku, jenž bývá často nepatrný až zanedbatelný. Agresivní chování a brutalita provedení je ale vždy mladistvými běžně akceptováno jako přirozený instrument k dosažení cíle. Agresivita při páchaní trestných činů u populace mladistvých nebývala vzrostla, stejně jako brutalita provedení, nově přibýly vraždy. Naproti tomu se dnes zřídka kdy vyskytuje trestný čin podle § 235 tr. zák. vydirání, které dříve bylo častým jevem. Je příznačné, že ve skupině násilné delinkvence dominuje loupež, což vedle samotného faktu agrese opět ukazuje na majetkově motivovanou kriminalitu. Nutno ale podotknout, že platnost těchto údajů se vztahuje na mladistvé ve výkonu trestu. Skladba trestné činnosti u těchto mladistvých je podmíněna více faktory, mimo jiné trestně právní praxí soudů, které v současnosti odsoudí mladistvého pouze za velmi závažnou trestnou činnost a velmi často teprve až po několika předchozích podmíněných trestech, přičemž nezdědky souběžně probíhá další trestní stíhání pro jiné delikty.

Dříve, než přistoupíme k charakteristice dalších sociálně demografických znaků u mladistvých delinkventů jako je rodina, vzdělání atd., nutno předeslat, jak již bylo uvedeno na počátku, že kromě mladistvých delinkventů byly vždy souběžně vyšetřeny *kontrolní vzorky nedelinkventů* – učňů a studentů. Potřebná srovnatelná sociodemografická data byla u nich získávána pomocí anamnestického dotazníku. Všechny kontrolní vzorky pocházejí historicky ze stejných školských zařízení, a mohly být pořízeny díky vstřícnosti a spolupráci ředitelů obou škol. V případě kontrolní skupiny učňů se zpravidla jednalo o žáky 2. a 3. ročníků (obory stavební výroba, zedník, instalatér, zámečnick, elektrikář), věk 16 až 19 let, u posledního průzkumu i žáci 1. ročníku ve věku 15 let. Mezi uční byli zastoupeni jak žáci nejjednodušších oborů, standardních oborů, tak i studijních 4 letých oborů s maturitou. Pokud jde o kontrolní skupinu studentů, studenti byli rovněž ve 2. a 3. ročníku ve věku 16 až 18 let, ale poslední vzorek byl složen ze 3. a 4. ročníku, věk 18 až 19 let (1 proband 20 let). Ve všech případech bylo probandům obecně vysvětleno pro jaké účely je průzkum realizován, byli motivováni k otevřenosti poukazem na anonymitu (mnozí probandi uváděli, že není nutná), všeobecně se dotazník setkal se zájmem. Bylo použito vždy stejného dotazníku, poskytnuta jednotná instrukce, každý výzkum byl pokaždé proveden anonymní formou.

Z jednotlivých vzorků tak byla získána srovnatelná data mladistvých delinkventů a jejich nedelinkventních vrstevníků, využitelná z hlediska popisu osobnosti. Celkově byl v průběhu období 26 let shromážděn *soubor* složený ze 4 *vzorků* mladistvých delinkventů tvořený 369 osobami, a nedelinkventů tvořený 234 osobami.

Celkově tak soubor představuje 603 probandů. Získaná data jsou uvedena v následujících tabulkách.

Tabulka 3 *Velikost souboru*

	1979	1989	1994	2005	Celkem
Delikventi	92	102	103	62	369
Uční	17	30	36	41	124
Studenti	27	30	30	23	110
Celkem	136	162	169	126	603

Vzorky delinkventních mladistvých pokaždé představují *aktuální* stav mladistvých nalézajících se ve výkonu trestu ve věznicí pro mladistvé. Kontrolní vzorky byly pokaždé získány ze stejného učiliště a stejné střední školy. Všechny sociodemografické údaje u jednotlivých vzorků byly snímány zcela identicky, standardizovaným dotazníkem, u kontrolních vzorků anonymně. U mladistvých delinkventů byl adresný, tedy formou anamnestického interview, a doplněn detailní analýzou spisové dokumentace.

Údaje jsou uvedeny v procentech. Ukazuje se, že z hlediska úplnosti rodiny byl stav nejméně příznivý v roce 1989.

Vzhledem k okolnosti, že se opakovaně měnil školský zákon a systém školní docházky, je jediným srovnatelným údajem dokončení povinné školní docházky (ZŠ nebo ZVLŠ) bez opakování ročníku. Z tabulky vyplývá, že delikventi jsou sice školně neúspěšnější, avšak porovnáním jednotlivých vzorků lze pozorovat trvale vzestupný trend k relativně vyšší školní úspěšnosti. Současní delikventi jsou relativně školně úspěšnější. Aby byl

Tabulka 4 Rodina

		1979	1989	1994	2005
Delikventi	úplná	73,9	54,9	60,2	59,7
	neúplná	26,1	45,1	39,8	40,3
Učni	úplná	64,7	50,0	77,8	61,0
	neúplná	35,3	50,0	22,2	39,0
Studenti	úplná	85,1	60,0	90,0	82,6
	neúplná	14,9	40,0	10,0	17,4

Tabulka 5 Vzdělání

		1979	1989	1994	2005
Delikventi	dokončená ZŠ	10,9	49,0	63,1	75,8
	nedokončená	89,1	51,0	36,9	24,2
Učni	dokončená ZŠ	11,8	63,3	97,2	80,5
	nedokončená	88,2	36,7	0,8	19,5
Studenti	dokončená ZŠ	100,0	100,0	100,0	100,0
	nedokončená	–	–	–	–

pohled na problém školní úspěšnosti úplný, je třeba doplnit údaje týkající se zvláštní školy: v roce 1979 u 1. vzorku se jednalo o 28,3 % mladistvých delinkventů, v roce 1989 již 33 %, v roce 1994 29,1 % a u posledního vzorku z roku 2005 37 %. Tyto údaje vedou ke zjištění, že současní mladiství jsou sice celkově z hlediska dokončení poslední třídy školní docházky úspěšnější, avšak je to podmíněno i tím, že ve vyšší míře jsou absolventy zvláštních škol.

Tabulka 6 Přestupky

		1979	1989	1994	2005
Delikventi	zhoršené známky z chování	90,2	71,6	83,5	75,8
	přestupky řešené policií	51,1	55,9	58,2	82,3
Učni	zhoršené známky z chování	82,4	70,0	41,7	53,7
	přestupky řešené policií	11,8	46,7	19,3	29,3
Studenti	zhoršené známky z chování	7,4	10,0	10,0	13,0
	přestupky řešené policií	–	6,7	16,7	13,0

K údajům v tabulce nutno doplnit, že záškoláctví se u vzorku z roku 1979 projevovalo u 97,8 % delinkventů, v roce 1989 u 63,7 %, v roce 1994 u 58,3 % v roce 2005 u 64,5 %. Za povšimnutí stojí trvale vzestupný trend přestupkovosti delinkventů řešených policií (PČR, MěP) a její prudký nárůst v poslední dekádě.

Tabulka 7 *Nikotinismus*

		1979	1989	1994	2005
Delikventi	nekuřáci	2,2	9,8	10,7	4,8
	do 10 cigaret denně	41,3	33,3	25,2	38,7
	nad 10 cigaret denně	56,5	56,9	64,1	56,5
Učni	nekuřáci	0,8	6,7	47,2	48,8
	do 10 cigaret denně	58,8	36,7	36,1	21,9
	nad 10 cigaret denně	29,4	56,7	16,7	29,3
Studenti	nekuřáci	37,0	86,7	96,7	78,3
	do 10 cigaret denně	40,7	10,0	3,3	8,7
	nad 10 cigaret denně	22,2	3,3	–	13,0

Ukazuje se, že v dosavadním trendu mírně stoupajícího počtu nekuřáků nastal zásadní obrat. Nekuřáků je minimálně a kouří více či méně téměř všichni mladiství odsouzení.

Tabulka 8 *Abúzus alkoholu*

		1979	1989	1994	2005
Delikventi	abstinent	6,5	13,7	5,8	14,5
	příležitostně	40,9	49,0	60,2	72,6
	denně či téměř denně	58,2	38,3	34,0	12,9
Učni	abstinent	29,4	6,7	16,7	4,9
	příležitostně	29,4	43,3	72,2	87,8
	denně či téměř denně	41,2	50,0	11,1	7,3
Studenti	abstinent	44,4	33,3	10,0	–
	příležitostně	37,0	63,3	86,3	91,3
	denně či téměř denně	18,6	3,3	6,7	8,7

Průzkum naznačuje dlouhodobou tendenci poklesu abúzu alkoholu a pravidelně rostoucí tendenci k příležitostné konzumaci („víkendově“). To koresponduje s faktem, že při rozboru trestné činnosti ani jednou nebyl zaznamenán trestný čin podle § 201 tr. zák. opilství. Zároveň v posledním vzorku z roku 2005 bylo nejvíce ze všech vzorků zastoupeno procento abstinentů – 14,5 %.

U vzorku učňů z roku 1989 6,7 % respondentů nedalo žádnou odpověď, u vzorku studentů 3,3 %. Výsledky naznačují, že po určitém přechodném odklonu od drog (potvrzuje práce z roku 1986 zachycující zdravotní dokumentaci 400 mladistvých v NVÚ Libkoviče, v níž se uvádí 14 % toxikomanů (A. Marešová, 1986), později postupně rostl zájem o drogy, silně vzrostl v poslední dekádě. Ještě v roce 1994 větší část mladistvých dle svého vyjádření neměla zkušenosti s psychotropními látkami (63,1 %), zatímco dnes je to naopak pouhých 14,3 %; takže 85,5 % mladistvých přiznává zkušenost s drogou.

Tabulka 9 *Abúzus drog*

		1979	1989	1994	2005
Delikventi	odmítavý postoj	28,3	76,5	63,1	14,5
	zkusil a zanechal	45,7	12,7	14,6	32,3
	dle možností požívá	26,0	10,8	22,3	53,2
Uční	odmítavý postoj	52,9	43,3	83,3	65,8
	zkusil a zanechal	35,3	33,3	11,1	29,3
	dle možností požívá	11,8	16,7	5,6	4,9
Studenti	odmítavý postoj	74,1	96,7	96,7	47,8
	zkusil a zanechal	18,5	–	3,3	47,8
	dle možností požívá	7,4	–	–	4,4

Tento stav koresponduje s výsledky jiného průzkumu vězeňské populace a v jeho rámci i mladistvých (A. Marešová, 2003), z nichž vyplývá, že v roce 2003 plných 82 % ze zkoumaného vzorku 95 mladistvých mělo před uvězněním zkušenost s drogou. Podle dalších zjištění (Řeháček 2003; In: M. Miovský, H. Spirig, M. Havlíčková, 2003, s. 30) 75 % vězňů, kteří mají zkušenost s drogou, přiznalo, že spáchali trestnou činnost proto, aby si opatřili drogu nebo prostředky na její nákup. Je evidentní, že výrazně roste počet osob závislých na psychotropních látkách a tato tendence se stále zvyšuje.

Tabulka 10 *Tetováž*

		1979	1989	1994	2005
Delikventi	mírná	41,3	37,3	44,1	59,7
	značná	13,0	3,9	13,6	8,1
Uční	mírná	7,6	23,3	–	17,1
	značná	5,9	10,0	0,8	2,4
Studenti	mírná	7,4	–	–	4,3
	značná	–	–	–	–

U vzorku delikventů z roku 1989 byl relativně nejnižší výskyt tetováže – 41,2 %. K výraznějšímu posunu došlo u posledního 4. vzorku v roce 2005, kdy vzrostla na 67,8 % a je nejvyšší v celém souboru. Nutno poznamenat, že tetování se stalo mezitím dobově podmíněnou módní záležitostí a není tudíž v současnosti možné ji interpretovat stejným způsobem jako dříve, kdy tetováž spolehlivě představovala znak příslušnosti ke kriminální subkultuře.

U mladistvých delikventů jsou časté neurotické symptomy, což může být důsledkem prostředí výkonu vazby a výkonu trestu. Vysoký počet neurotických příznaků u posledního vzorku mladistvých odsouzených je ve srovnání s předchozími šetřeními výrazná změna. Koresponduje s rovněž vyšší úrovní neuroticismu u posledního vzorku nekriminální učňovské mládeže.

Tabulka 11 *Neurotické symptomy*

	1979	1989	1994	2005
Delikventi	54,3	23,4	35,9	72,6
Učni	47,0	36,7	33,3	41,5
Studenti	33,3	10,0	20,0	22,5

Tabulka 12 *Pokusy o sebepoškození a suicidální pokusy*

	1979	1989	1994	2005
Delikventi	13,0	10,8	37,8	29,0
Učni	11,8	23,3	0,8	7,3
Studenti	3,7	–	–	8,7

Nejpříznivěji se jeví vzorek delikventů z roku 1989. Automutilační sklony silně vzrostly u vzorku z roku 1994 a snížily se v posledním vzorku, na poměrně vysoké úrovni, rozhodně však vysoce překračující stav z roku 1989. Mohou se tak negativně projevat vlivy dlouhodobosti vazby a rovněž adaptační obtíže na výkon trestu, ale roli může hrát i nevyvážená osobnostní struktura u jedinců s vývojem směřujícím do specifických poruch osobnosti.

Tabulka 13 *Psychiatrická léčba*

	1979	1989	1994	2005
Delikventi	21,7	23,5	33,0	40,3
Učni	11,7	23,3	0,8	–
Studenti	3,7	3,3	–	–

Z přehledu vyplývá zřetelný dlouhodobý trend k častější psychopatologii mladistvých odsouzených. V současnosti vzrostl počet psychiatricky léčených jedinců ambulantní i ústavní formou. Nejedná se o léčbu (pozorování), resp. vyšetření v souvislosti se spáchaným trestným činem, ale o léčení před nástupem výkonu trestu.

Tabulka č. 14 *Ústavní výchova*

	1979	1989	1994	2005
Delikventi	28,2	19,6	26,2	51,6
Učni	23,5	19,6	–	7,3
Studenti	–	–	–	–

Je zřejmé, že velká část mladistvých prošla ústavní výchovou v podobě DD, DVÚ, VÚM. Tento počet výrazně vzrostl v poslední dekádě, jak ukazuje vzorek mladistvých delikventů z roku 2005, kdy každý druhý prochází ústavní výchovou, která se začíná

stávat jakoby „předstupněm“ vlastního výkonu trestu odnětí svobody. Vypovídá o neuspořádaných rodinných poměrech mladistvých, nedostatečném či nevhodném sociálním zázemí.

Tabulka č. 15 *Sexualita*

		1979	1989	1994	2005
Delikventi	do 15 let	43,5	33,3	41,7	82,3
	15–16 let	38,0	54,9	47,6	16,1
	nad 16 let	9,8	2,9	4,9	–
	bez zkušenosti	8,7	8,8	4,8	1,6
Učni	do 15 let	5,9	46,6	25,0	29,3
	15–16 let	41,2	40,0	33,3	24,4
	nad 16 let	11,8	10,0	11,1	21,9
	bez zkušenosti	41,1	3,3	30,6	24,4
Studenti	do 15 let	–	13,3	–	13,1
	15–16 let	–	26,7	16,7	39,1
	nad 16 let	37,0	36,7	40,0	47,8
	bez zkušenosti	63,0	10,0	43,3	–

Z uvedeného přehledu je zřejmé, že v současnosti jednoznačně převládá u mladistvých odsouzených předčasná první pohlavní zkušenost, což jednak svědčí o rychlejším biologickém zrání ve smyslu akcelerace, jednak tento údaj vypovídá o sociálním složení mladistvých. Předčasná, resp. velmi časná pohlavní zkušenost spjatá s promiskuitou všeobecně patří mezi znaky (pre)kriminálního vývoje, neboť ukazuje na nevyrovnaný biopsychosociální vývoj jedince, kdy jedna složka je zvýrazněna na úkor složek druhých a předchází vývoj, zatímco jiné zůstávají nerozvinuty, a spoluzakládá v jistém smyslu nepříznivý vývoj osobnosti ve směru v nerovnoměrně uspořádanou skladbu osobnosti, a tedy sociálně i jinak nezralou osobnost.

K sociodemografickým údajům patří také *rodinný stav* dotazovaných. V 1. vzorku z roku 1979 byli všichni respondenti svobodní, ve 2. vzorku z roku 1989 bylo 98,03 % delinkventů svobodných. Ve 3. a 4. vzorku z roku 1994, 2005 byli všichni svobodní. V 1. vzorku mělo nebo očekávalo s partnerkou dítě 11,95 %, ve 2. vzorku 4,90 %, ve 3. vzorku 6,80 %, ve 4. vzorku 6,20 %.

Závěry a vyhodnocení výsledků výzkumů mladistvých vězňů

Zjištěná skladba a dynamika kriminality mladistvých neodporuje novějším poznatkům penologických a kriminologických výzkumů. Shodně naznačuje hlavní směry kriminality mladistvých – majetkovou a násilnou trestnou činnost, přičemž druhá se stala v současnosti u mladistvých ve výkonu trestu odnětí svobody převažující. Společným

jmenovatelem trestné činnosti mladistvých je snaha o okamžitý a bezpracný zisk. Trestná činnost bývá primitivní a stále výrazněji násilná. Nejčastější kombinací u mladistvých bývá majetková a násilná trestná činnost. Zaznamenáváme stupňující se brutalitu spáchaných činů, jež bývá často samoúčelná a vzhledem k dosažení cíle zbytečná. Ukazuje se zřetelná souvislost s nízkým mravním a právním vědomím, primitivním systémem hodnot i zájmů, ve směru k uspokojování materiálních potřeb a konzumnímu způsobu života. U mladistvých se projevuje nedostatečný a nerozvinutý emocionální základ a nedostatek empatie, tudíž i ohledů k druhým lidem. To je také jedna z hlavních příčin kriminality. Agrese je běžně považována za samozřejmý prostředek k dosažení zisku, svou účinnost si mladiství dobře uvědomují u sebe i svých spoluvězňů. Pozorujeme zvláštní kombinace deliktů, jako například znásilnění v kombinaci s krádeží, loupeží a poslední dobou i vraždou. Prostřednictvím agrese jsou uspokojovány další potřeby – sexu, majetku, moci, v podobě samoúčelné agrese pro pocitu uspokojení z ní samotné.

Výsledky výzkumu celého souboru ukazují na odlišnosti jednotlivých vzorků. Všem delinkventům je shodně vlastní porušený vztah ke škole, avšak v nestejně míře. Komparací zjistíme, že delinkvence u vzorku z roku 1979 se spíše týkala výrazně neprospívajících a školně neúspěšných mladistvých. U nich se projevoval silný odpor ke škole, ale i znaky předčasné pseudodospělosti, jako reakce na školní neúspěch, a tedy snaha o kompenzaci vlastní nedostačivosti. Největší procento záškoláctví bylo u 1. vzorku z roku 1979, postupně se snižovalo a nejnižší vykazoval vzorek z roku 1994. Podobně je tomu s projevy nekázně ve škole, jež se nejvíce odrazily ve známce z chování právě u prvního vzorku. Nicméně se přestupkovost ve škole zvýšeně projevila také u vzorku z roku 1994. Pokud jde o přestupkovost mimo školu v rámci volného času, řešila policie nejvíce případů u posledního vzorku v roce 2005. Neurotické symptomy se původně nejvíce projevovaly u vzorku z roku 1979, avšak v současnosti jsou výrazně vyšší. Případy sebe-poškozování a suicidálních pokusů byly spíše doménou vzorku roku 1994, v současnosti jejich počet poklesl, přesto přetrvává na dosti vysoké úrovni. Naproti tomu psychiatrická léčba byla nejčastější u současného vzorku roku 2005. Stejně tomu je u ústavní výchovy, ale hned v závěsu se umístil první vzorek, kde rovněž poměrně mnoho mladistvých prošlo ústavní výchovou, přestože primární rodina byla u nich úplnější, než u dalších vzorků. Při vyhodnocování těchto dat je třeba připomenout, že rok 1979 představoval určitý zlom ve vývoji kriminality mladistvých. Od tohoto roku totiž začala vzrůstat, zatímco předtím měla klesající tendenci.

V těchto souvislostech je dosti pravděpodobné, že příčiny delinkventního jednání mladistvých z konce *sedmdesátých* let spíše spočívaly v osobnostních faktorech, než v působení vnějších vlivů. Svědčila by pro to celkově příznivější situace rodiny, která ještě zdaleka nebyla tak dezintegrovaná jako v osmdesátých letech, také menší nároky na školní výkon, kdy „děti ještě postačovaly školnímu tempu“ (Z. Matějček, 1989). Tento názor podporuje také okolnost, že v prvním vzorku bylo nejvíce sexuálně motivovaných deliktů; nasvědčuje o neschopnosti adekvátně uspokojovat sexuální potřeby. Převažovala i příliš časná sexuální aktivita, ale ta byla časná i u 3. vzorku a zdaleka nejvyšší je dnes. Kromě uvedeného se u 1. vzorku výrazněji projevovala nealkoholová toxikomanie, nicméně v současnosti je nejvyšší za celou dobu. Pod vlivem alkoholové i nealkoholové toxikomanie mnohem častěji docházelo k deliktům u prvního vzorku z roku 1979 a byl zde ze všech vzorků zjištěn v největší míře abúzus alkoholu. V těchto různých okolnostech lze spatřovat možné únikové tendence, kompenzace vlastní nedostačivosti a neúspěchů

i selhání. Zdá se tedy být oprávněný názor, že tito mladiství stáli více mimo „normu“, než mladiství z ostatních po sobě jdoucích vzorků.

Vzorek delinkventů z *osmdesátých a devadesátých* let se liší oproti prvnímu skladbou trestné činnosti, a je jiný zejména v tom, že v podstatně větší míře se dopouští trestné činnosti majetkového a hlavně násilného charakteru. Téměř polovina vzorku z osmdesátých let byla z neúplných rodin, což u souboru z devadesátých let i posledního vzorku z roku 2005 je navíc komplikováno faktem, že úplnou rodinou je méně než rodina rozvedená s nevlastním otcem a sourozenci. Můžeme tak usuzovat na nepříznivější situaci, co se týče rodiny. Naproti tomu se projevoval méně negativní vztah ke škole a kvalifikaci a přes nevalné školní výsledky je z hlediska školní úspěšnosti druhý a třetí vzorek relativně méně problémový. Vzorek z roku 1989 se vyznačuje ze všech nejnižší neurotickou symptomatikou. Většina mladistvých měla odmítavý postoj k drogám, ale u třetího vzorku již méně markantně. Celkově se snížila silná konzumace alkoholu, ale stoupal počet příležitostných konzumentů. Uvedené výsledky lze porovnat s průzkumem provedeným roku 1986 v NVÚ Libkovic (A. Marešová, 1986). U všech mladistvých v ústavu (n = 400) byla vyhodnocena zdravotní dokumentace v těchto ukazatelích: požívání alkoholu zaznamenáno u 72 %, z toho těžší alkoholismus u 6 %, nealkoholová toxikomanie 14 %, sebepoškození 3 %, tetováž 45 %. V porovnání se zjištěními z roku 1986 lze pozorovat v roce 1989 rovněž častější, spíše však jen příležitostné požívání alkoholu, nižší nealkoholovou toxikomanií, vyšší sebepoškozování.

Zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že mladiství konce osmdesátých let a první poloviny let devadesátých většinou nepatřili mezi výrazněji nedostačivé jedince, alespoň ne po stránce sociální. Naopak se zdá, že vlivem tvrdších sociálních podmínek (dezintegrace rodiny, školní nároky, majetková diferenciacce ap.) volili cesty nevhodné dravé sociální adaptace na vnější sociální podmínky. Prostřednictvím peněz získaných jakoukoli cestou, se samozřejmě a udivující bezcitností, usilovali o dosažení životního standardu podle svých představ. Rozdíl lze vyjádřit takto – dříve mladistvý zcizil věc, protože se mu líbila – dnes proto, aby ji prodal. Zdá se být velmi pravděpodobné, že delinkventi výše uvedeného období byli spíše více výchovně zanedbaní, než vnitřně nedostačiví. Rozsah delinkvence mládeže byl v devadesátých letech nepoměrně vyšší, než na konci sedmdesátých i osmdesátých let, delikventů bylo tedy mnohem více než v roce 1979; proto tehdejší vzorek ukázal spíše jedince „na okraji“, zatímco pozdější průzkumy ukázaly na jedince nikoli nesocializované, ale socializované odchýlně. Zevně nebyli tak nápadní jako jejich předchůdci a mnohem více se podobali svým nedelinkventním vrstevníkům. Sociálně se podobali spíše běžné normě, nežli svým předchůdcům ze sedmdesátých let. Ani jejich postoje ke společnosti nebyly vyhraněně negativistické, spíše lhostejné, pragmatické, lehkovážné. Tito mladiství neanticipovali vzdálenější budoucnost, řídili se heslem „tady a teď“, byli sociálně protřelí a přitom nezralí. Bývali přístupní argumentům, avšak neřídili se jimi. Byli extravertovaní, o sobě příliš neuvažovali, ale vyznačovali se kritičností k ostatním lidem. Jejich chování bylo nadřazené, měli o sobě vesměs dobré mínění. Byli sobečtí, egocentričtí, bezohlední, luxusní v nárocích a s konzumním systémem hodnot.

Současný vzorek 2005 počátku 21. století třetího milénia se v řadě ohledů liší od předchozích vzorků a zároveň se jim v mnohém podobá. Paradoxně v některých věcech opět připomíná vnitřně nedostačivé outsidersy „na okraji“ z éry relativně nízké kriminality mládeže let sedmdesátých, současně si podržel některé charakteristiky vnějšími okolnostmi poznamenaných „odchýlně socializovaných“ mladistvých konce osmdesátých

a poloviny devadesátých let zachycených jako koncentrát široce rozšířené kriminality mládeže. Zdá se, jakoby celkově vznikla *nová kvalita* v dimenzi zločinnosti mládeže, sjednocující v sobě znaky kriminality mládeže, a současně vykazující znaky kriminality dospělých. Tato kombinace faktorů dlouhodoběji se vyvíjejícího kvantitativního růstu kriminality dětí a mladistvých a změněných společenských podmínek, v nichž kriminalita kulminovala, přeměnila některé příčiny, charakter, podobu i vnější projevy delinkvence. Jejich syntézou vyústila do dnešní podoby první generace zločinců narozených a vyrůstajících v současné postkomunistické společnosti. Nový vzorek, jakožto „*zhuštěný finální produkt*“ dlouhodobého procesu geneze sociálně patologického fenoménu delinkvence mládeže se v celkovém obraze kriminality mladistvých liší četnějšími podmíněnými soudními tresty, zejména však složením kriminality, kdy ve skladbě trestné činnosti poprvé výrazně převládla násilná trestná činnost (majetkově motivovaná) nad klasickou majetkovou trestnou činností. Způsob provedení trestného činu dnes postrádá dřívější průvodní rysy kriminality mladistvých spočívající v impulsivní, a většinou neplánované delinkvenci; agresivita se stala instrumentálním jednáním k dosažení cíle a převyšuje intenzitou útoku a brutalitou provedení dosahovaný zisk. Tím vzrostla jejich nebezpečnost. Častěji se vyskytuje provázání mladistvých a dospělých zločinců při páchání trestné činnosti. Většinou není provedena (prokázáno u loupeže) pod bezprostředním vlivem alkoholu ani psychotropních látek, je však nezřídka motivována snahou po získání prostředků k jejich zaopatření. Mladiství odsouzení zásadně změnili svůj postoj k psychotropním látkám ve smyslu jejich akceptace, přes polovinu mladistvých přiznává denní či téměř denní konzumaci. Pokud jde o alkohol, ubylo abúzu alkoholu ve prospěch příležitostné konzumace převážnou většinou mladistvých, ale mírně stoupl i počet abstinentů. Zato přibyl počet kuřáků. Z hlediska školní úspěšnosti si vedou relativně nejlépe ze všech předchozích vzorků, ubylo záškoláctví, zato ze všech nejvíce dosáhli přestupkovosti řešené policií ve volném čase. Zhoršilo se sociální zázemí, neboť i přes nepříliš se lišící rodinné poměry v porovnání s ostatními vzorky, dnes polovina z nich prochází ústavní výchovou, provázenou úteky z ústavů a s tím související trestnou činností. Psychopatologické fenomény výrazně vzrostly, přes 40 % prochází psychiatrickou léčbou, což je nejvíce ze všech vzorků, suicidalita není nejvyšší, ale dosti vysoká, výrazně vzrostla neurotická symptomatika, která je vyšší, než u ostatních vzorků, velmi časný sexuální život je rovněž vyděluje nejvyšším procentuelním vyjádřením ze všech vzorků. V chování mezi sebou se interpersonální vztahy současných mladistvých vyznačují mimořádnou nesnášenlivostí, vulgárností, asociálností, agresivitou, absencí solidarity a sounáležitosti. Většina se vyznačuje výraznou emoční labilitou, neurotickou tenzí, neklidem, nedostatečnou saturací citových potřeb. Jednají nezrale, impulsivně, reagují agresí verbální, nepřímou i fyzickou. Pokud jde o cíle, bývají neurčitě, často nereálné, nezřídka počítají s další trestnou činností a eventuálním pobytem ve věznicích pro dospělé. Zajímavá je i proměna postoje mladistvých k dospělým vězňům v porovnání s minulostí osmdesátých let, kdy dospělými vězni mladiství dříve opovrhovali, zatímco dnes se s nimi identifikují. Možno říci, že dospělí vězni mladistvým imponují jako pseudopozitivní sociální vzory a referenční skupina. Poměrně často a nesrovnatelně více, než v době minulě vyžadují i potřebují psychologickou podporu a léčebně výchovný přístup je potřebný u většiny intervencí. Přesto však jsou obávanou skupinou i mezi dospělými vězni, včetně recidivistů, kteří nejednou projevují obavy z bezohlednosti, chybění respektu, zábran, nezkrocenosti a agresivity současného kriminálního dorostu z řad mladistvých.

Souhrn

Tyto po jednotlivých dekádách realizované komparativní výzkumné práce vytvářejí vhodnou platformu pro další systematický penologický výzkum a praktická opatření v reálné penitenciární praxi, zvláště v řešení problému klasifikace a vnitřní diferenciaci, jakož i deprivace osobnosti jako jednoho z podstatných kritérií v jejich rámci. Celkově umožňují detailnější víceúrovňové komparativní zkoumání deprivace osobnosti pachatele trestné činnosti nejen z hlediska výsledků analýz sociodemografických dat a analýz trestné činnosti, ale nově též i testových psychologických a kazuistických šetření v rámci usku- tečněného kriminologického výzkumu u současných mladých tzv. novorecidivistů, který jsem ve spolupráci s IKSP Praha provedl v minulých 3 letech. V souhrnu jsou tato šetření užitečná pro postižení dlouhodobě probíhající pozorovatelné dynamiky změn osobnosti delinkventa a etiopatogeneze deprivace osobnosti delinkventa. Lze tak v přímé návaz- nosti zužitkovat shromážděné teoretické poznatky i praktické zkušenosti získané z lon- gitudinálních penitenciárněpsychologických výzkumů problematiky klasifikace a vnitřní diferenciaci odsouzených získané komparativní analýzou sociodemografických dat a ana- lýz trestné činnosti jednotlivých výzkumných souborů v uplynulých čtyřech časových dekádách – konce 70. let, konce 80. let, pol. 90. let 20. stol. a první dekády 21. stole- tí (Tamchyna 1990, 1994, 2005, FF UK Praha). Ve forenzně psychologické oblasti, ale též mimo ní mají podle mého soudu prezentované výsledky význam také pro postižení dobově podmíněné dynamiky změn osobnosti delinkventa (predelinkventa) čili deprivace osobnosti, a tak v obecnější rovině přispět k prevenci a depistáži kriminality.

V předložené interdisciplinární studii je tak zároveň podán námět k vhodnější ekono- mické alokaci prostředků vynakládaných na vězeňství, jež by měly podle mého soudu směřovat hlavně tam, kde mají alespoň do určité míry ještě smysl a návratnost, což platí o obrácení pozornosti k nově vznikajícím generacím delikventů z řad dorostu.

LITERATURA

- Křenek, P. (1980). *Neurotická symptomatologie vězňů mladistvých delikventů*. Diplomová práce, Praha: Filozofická fakulta UK.
- Marešová, A., Kotulan P., & Martinková M. (2004). *Sonda do problematiky osob v ČR poprvé trestně stíhaných a poprvé vězňů*. Praha: IKSP.
- Marešová, A. (2006). *Kdo z mladistvých delikventů je nyní vězňem?* Referát za IKSP Praha, Konference sekce sociální patologie v Bystřici p. Hostýnem.
- Marešová, A. (2011). *K čemu směřuje současné penitenciární zacházení s pachatelem*. In: Zborník z medzi- národného odborného seminára konaného 11. a 12. apríla 2011 v Bratislave, Terciárna prevencia v širšom sociálnom kontexte, s. 6–12, Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Katedra kriminologie. Bratislava.
- Marešová, A., & Tamchyna, M. (2011). Několik kritických připomínek k současným pokusům o resocializaci pachatelů trestné činnosti. *Trestně právní revue* 9/2011, s. 260–263. Praha: C. H. Beck.
- Marešová, A., Blatníková, Š., Kotulán, P., Martinková, M., Štěchová, & M., Tamchyna, M. (2011). *Kriminální recidiva a recidivisté (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Praha: IKSP.
- Mioviský, M., Spirig, H., & Havlíčková, M. (2003). *Vězeňství a nelegální drogy*. Sborník textů z oblasti užívání nelegálních návykových látek ve věznicích. GŘ VS ČR. Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky. Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti. Úřad vlády ČR.
- Tamchyna, M. (1993). *Průzkum maladaptivních projevů v osobnostních vlastnostech mladistvých delikventů ve výkonu trestu odnětí svobody*. Katedra psychologie, UK, Praha.

- Tamchyna, M. (1990). *Pedagogicko-sociologické aspekty resocializace delikventních mladistvých*. Diplomová práce. Filozofická fakulta UK, Praha.
- Tamchyna, M. (1992). *Využití metod sociální psychologie u mladistvých delikventů ve výkonu trestu odnětí svobody*. Nепublikovaná práce. Katedra psychologie. Filozofická fakulta UK, Praha.
- Tamchyna, M. (1994). *Psychologické aspekty vnitřní diferenciacе odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody*. Diplomní práce. Filozofická fakulta UK, Praha.
- Tamchyna, M. (2006). *Psychologická problematika vnitřní diferenciacе odsouzených*. Rigorózní práce. Filozofická fakulta UK, Praha.
- Tamchyna, M. (2008). *Rozbor trestné činnosti u mladistvých odsouzených ve výkonu trestu ve Věznici Všehrdy v roce 2008*. Interní materiál zpracovaný pro potřeby IKSP Praha.
- Tamchyna, M. (2012). *Egocentrismus a vůle ve filozofii*. Nепublikovaná práce z filozofie pro neoborové doktordandy. Filozofická fakulta UK, Praha.

THE DYNAMICS OF PERSONALITY CHANGES AMONG JUVENILE DELINQUENTS IN LAST THIRTY YEARS AND THEIR IMPACT ON THEORY AND PRACTICE ON SECONDARY JUVENILE CRIMINALITY PREVENTION

M. TAMCHYNA

ABSTRACT

The presented research study captures almost four decades of ongoing longitudinal research of the personality of juvenile delinquents imprisoned at the time. The study has been conducted from the end of 1970s until the first decade of the 21st century. It gives a comprehensive depiction of the personality of juvenile perpetrators based on analyses of anamnesis, sociodemographic data and criminal activity, which were obtained from individual research samples at the end of 1970s (1979), the end of 1980s (1989), the first half of 1990s (1994) and the first decade of the 21st century (2005). The research material allows for analysis and comparison both between the samples of the individual research stages (juvenile delinquents vs non-delinquents – apprentices and students) and between the stages themselves, comprising 4 samples of juvenile delinquents, totalling 369 subjects, and non-delinquents, 234 in total. The research sample as a whole therefore includes 603 subjects compared in situations which are extraordinary and unique in their sociological and sociopsychological contexts. The results presented here are a part of wider penological research regarding the specific issues in classification and penitentiary differentiation of both juvenile and adult convicts. This research is thoroughly described and summarized in the rigorous thesis (FF UK Praha, 2006).

Keywords: Forensic and penitentiary psychology, penology, criminology, juvenile delinquency, personality deprivation, classification and internal differentiation.

DYNAMIK DER PERSÖNLICHKEITSÄNDERUNGEN DER JUGENDLICHEN DELINQUENTEN IN DEN LETZTEN 30 JAHREN UND IHRE IMPLIKATIONEN FÜR DIE THEORIE UND PRAXIS DER SEKUNDÄREN PRÄVENTION VON JUGENDKRIMINALITÄT

M. TAMCHYNA

ABSTRAKT

Die forensisch-psychologische Studie erfasst einen Zeitraum von fast vier Jahrzehnten in einer Längsschnittstudie der Persönlichkeit jugendlicher Delinquenten. Die Delinquenten befanden sich im Gefängnis oder hatten eine andere Strafe im Zeitraum ab dem Ende der 70. Jahre des 20. Jahrhunderts bis in die erste Dekade des

21. Jahrhunderts. Die Studie bietet ein umfassendes Bild von der Persönlichkeit des jugendlichen Delinquenten. Es wurden Fallbeispiele auf der Basis von soziodemographischen Daten und der Analyse der Verbrechen bei den verschiedenen Stichproben aus den späten 70. Jahren (1979), dem Ende der 80. Jahre (1989), 1. Hälfte des 90. Jahre (1994) und die Hälfte des ersten Jahrzehnts des 21. Jahrhunderts (2005) analysiert.

Das Forschungsmaterial ermöglicht die Analyse und den Vergleich zwischen den Stichproben in den einzelnen Studien (jugendliche Delinquenten vs. jugendliche Nicht-Delinquenten – Lehrlinge und Studenten), und zwischen allen Stichproben. Die ganze Studie erfasst 4 Stichproben jugendlicher Delinquenten bestehend aus 369 Personen und Nicht-Delinquenten bestehend aus 234 Personen zusammen. Insgesamt erfasst die Stichprobe 603 Probanden verglichen in soziologisch und sozialpsychologisch bemerkenswerten und unwiederholbaren sozio-historischen Kontexten. Wir präsentieren nur einen Teil der Ergebnisse. Die Ganze Studie zur Klassifizierung und Differenzierung von jugendlichen und erwachsenen Gefangenen wird im Detail und umfassend in der Dissertation (FF UK Praha, 2006) beschrieben.

Schlüsselwörter: Forensische Psychologie, Psychologie im Strafvollzug, Penologie, Kriminologie, juvenile Delinquenz, Depravation der Persönlichkeit, Klassifizierung und Differenzierung.

Autor je klinický, sociální a forenzní psycholog, odborně zaměřený na penitenciární psychologii, penologický a kriminologický výzkum zaměřený na psychologii osobnosti, jmenovitě osobnost delinkventa a problematiku klasifikace a vnitřní diferenciacie, jakož i personální psychologii s 35 let trvající praxí ve vězeňství a policii. V současnosti působí ve VS ČR jako penitenciární psycholog, zabývající se aktuálně v doktorandském studiu na katedře psychologie FF UK Praha výzkumem problematiky depravace osobnosti ve forenzní psychologii.